UNELE ASPECTE ALE ISTORICULUI UTILIZĂRII SIMBOLURILOR CROMATICE ÎN TEXTELE LITERARE

GHEORGHIȚĂ Ana, asistent universitar, doctorandă
Centrul Didactico-Științific Literatura Universală Și Comparată, USM

L'histoire des interprétations et des évolutions du symbolisme chromatique est de longue durée, complexe et contradictoire. Depuis des temps immémoriaux, les gens avaient accordé une importance particulière à l'interprétation du "langage des couleurs", ce qui se reflète dans les mythes anciens, les croyances populaires, les contes, les diverses théories religieuses et mystiques. Pendant de nombreux millénaires, la science de la couleur – la chromatique – s'est confrontée avec l'ignorance du caractère polysémique et allégorique de la couleur. La création littéraire, au cours du temps, ne pouvait pas certainement négliger cette ressource inépuisable d'expressivité, en la valorisant pleinement dans ces buts spécifiques. La préférence pour certaines couleurs et leur perception unique font partie de la structure spirituelle de chaque auteur d'œuvres littéraires, en agissant sur le psychique humain d'une manière inégalable, raison pour laquelle les écrivains se tournent vers la chromatique chaque fois qu'ils recherchent un outil puissant pour amplifier les sentiments humains.

Mots-clés*: symbole chromatique, héraldique, texte littéraire, émotion, psychique.*

Istoria interpretărilor și evoluțiilor simbolisticii cromatice este îndelungată, complexă și contradictorie. Din vremuri imemoriale, oamenii au acordat o importanță deosebită citirii „limbajului culorilor”, fapt ce se reflectă în miturile antice, credințele populare, povești, diverse învățături religioase și mistice.

Timp de mai multe milenii, știința despre culoare – cromatica – s-a confruntat cu nerecunoașterea caracterului polisemantic și alegoric al culorii (fundamentat, astăzi, de mai mulți savanți, cum ar fi Riley) [8].

În linii mari, încercările de interpretare a semnificației alegorice a culorii își au originea încă în antichitate. Însuși Homer înzestra îmbrăcămintea utilizată pentru Jocurile Olimpice cu semnificații simbolice. Platon, distanțându-se deja de vestimentație, prezenta aceste culori ca fiind ceva divin și necunoscut.

Este de subliniat faptul că primul gen de literatură cu elemente ale simbolisticii cromatice sunt romanele cavalereşti, autorii acestora inventând pentru personajele lor steme şi blazoane pertinente, astfel dând naştere unei heraldici literare.

Heraldica, la origine, este considerată drept cea mai frecventă teorie a interpretării drapelelor (vexilologia), în care semnificațiile culorilor sunt strict constante și canonizate la nivel internațional. În tabelul de mai jos sunt prezentate metalele și pietrele prețioase care corespund culorilor respective, precum și denumirile internaționale ale acestor culori abreviate după terminologia latină. În rândul de jos sunt enumerate valorile simbolice pe care heraldica le oferă culorilor corespunzătoare [4].

Tabelul 1. Marcarea și semnificația culorilor heraldice

Roșu	**Albastru**	**Verde**	**Negru**	**Galben**	**Alb**	**Purpuriu**
				Aur	**Argint**	
Rubin	**Safir**	**Smaragd**	**Diamant**	**Topaz**	**Perlă**	**Ametist**
A	**B**	**C**	**D**	**E**	**F**	**G**
Dreptate Putere Bărbăție Iubire Curaj	Glorie Onoare Loialitate Sinceritate	Libertate Bucurie Speranță Sănătate	Constanță Modestie Moarte Doliu Lumea ca „repaos”	Supremație Măreție Respect Splendoare Bogăție	Puritate Inocență Înțelepciune „Stare de spirit senină”	De viță înaltă Autoritate Supremație Demnitate Măreție

După cum rezultă din tabel, numărul culorilor heraldice este limitat de canoanele medievale, ceea ce permite doar o interpretare indirectă, de exemplu, a culorilor albastră, portocalie sau cafenie de pe drapelele de stat moderne. Totodată, aceste valori unesc multe dintre versiunile menționate mai sus într-o singură viziune și exprimă caracterul lor parțial contradictoriu, care se întâlnește în viața reală, la fel ca și în textele literare. Astfel, *supremația* și *măreția* simbolizează culori suplimentare precum *purpuriul* (ametistul este violet) și *galbenul*, care la combinarea lor formează griul, absent pe drapeluri.

Codul culorilor este, deci, recurent şi semnificativ. Astfel, un cavaler negru este un personaj de prim-plan (de exemplu, Tristan), care îşi ascunde identitatea şi este animat de cele mai bune intenţii; un cavaler roşu este ostil

eroului, fiind trădător sau nefast; un cavaler alb este de partea binelui, dând sfaturi înțelepte; un cavaler verde este tânăr, recent consacrat, insolent, fiind, adeseori, cauza turbulențelor și a dezordinii; cavalerii galbeni sau aurii sunt rarisimi, iar cei albaştri – inexistenţi [7].

În secolul al XVIII-lea, din contra, albastrul cunoaşte un triumf total, devenind culoarea progresului, a luminilor, a viselor şi a libertăţilor. Promovarea masivă a albastrului se datorează mişcării romantice şi revoluţiilor franceze și americane. Albastrul se transformă în culoarea preferată a artiştilor, poeţilor şi savanţilor, situându-se în centrul noilor clasificări cromatice. Știința, arta şi societatea fac din albastru prima dintre culori şi această situaţie se menţine până în prezent (în special, este culoarea celor mai influente organizații globale, cum ar fi ONU, Uniunea Europeană etc.) [3].

Este de menţionat curiosul fapt, cu originea în Epoca Luminilor şi în primul Romantism, care ţine de moda nouă a nuanţelor de albastru, inspirată de costumul de această culoare al tânărului Werther din celebra operă a lui Goethe, imitat, la vremea sa, de numeroşi semeni. Este un exemplu sugestiv de interconexiune ce există, din Evul Mediu şi până în prezent, între societate şi literatură. Apropo, pasiunea lui Goethe pentru simbolul cromatic este demonstrată și de faptul că acesta a iniţiat proiectul unui tratat ştiinţific asupra culorii, în care, între altele, face din albastru și galben doi poli esenţiali ai sistemului său de valori, fuziunea acestor două culori constituind expresia armoniei cromatice absolute: galbenul reprezintă polul negativ (culoarea pasivă, slabă), pe când albastrul – cel pozitiv (culoarea activă, luminoasă) [5].

De asemenea, este de remarcat că în textele literare simbolismul culorilor se prezintă, în fond, ca un element inovativ. Cu toate acestea, o culoare se impune, totuși, printre cele abordate de scriitori şi poeţi. Este vorba despre albastrul, pentru care romantismul manifesta un adevărat cult. Drept exemplu servește mica „floare albastră” a lui Novalis, care reprezenta creaţia pură și viaţa ideală. Astfel, albastrul devine culoarea dragostei, a melancoliei și a visului infinit [3]. Azurul și derivatele sale simbolizează infinitul cerului, depărtatea dincolo de zare, dar și nostalgia. Nu este pur întâmplător faptul că romanticii europeni în operele lor (Novalis, *Floare Albastră*, Lamartine, *Lacul*, Musset, *Nopțile*) îi conferă acestei culori semnificații multiple și puternic nuanțate, cum ar fi: aspirație spre un ideal imposibil de atins, eternitate, serenitate, liniște desăvârșită.

Cât privește culoarea neagră, în romanul stendhalian *Roșu și Negru* cea mai frecvent atribuită semnificație a acesteia este cea de culoare a veșmântului ecleziastic, care reprezintă una dintre potențialele cariere râvnite de Julien Sorel. Pe de altă parte, în contextul aceluiași roman, Mathilda apare, în mod repetat, îmbrăcată în negru ca simbol al doliului și al suferinței [2].

În creația lui Stendhal, roșul constituie elanul pasiunii, culoarea uniformei militare, desemnând o a doua carieră spre care aspiră Julien, dar la fel de sugestivă este aceasta și atunci când întruchipează călăul de la finele romanului, deci și execuția, și moartea. În aceeași ordine de idei, vom menționa că, spre deosebire de scriitorii realiști, la autorii romantici culoarea roșie exprimă de cele mai dese ori sentimentul erotic, trăsături fizice și psihice pozitive, în general roșul exprimă frumosul, cum ar fi în cazul lui Alfred de Musset.

În acest context, sunt sugestive veșmintele de culoare roșie purtate de Carmen din nuvela omonimă de Prosper Mérimée, la prima întâlnire cu Don José, moment care a constituit începutul sfârșitului fatal al personajului masculin: „Ea avea un jupon roșu foarte scurt, care lăsa să se zărească niște ciorapi albi de mătase care aveau mai mult de o gaură, și niște pantofi drăguți din marochin roșu legați cu funde de culoarea focului” [1].

În simbolistica generală verdele semnifică liniște, tinerețe, speranță sau refugiu, fiind, primordial, însemnul vegetalului. Este simbol al regenerării materiei vegetale. Calificat drept culoare tonică, se consideră că verdele odihnește privirea și inspiră optimism. La Arthur Rimbaud această culoare este asociată, conform aspectului grafic, cu litera „U”, care reprezintă pacea ridurilor, valurile mării și imașurile presărate cu siluetele animalelor ieșite la păscut:

„U – cicluri, frământare a verzilor talazuri,
Adânca pace-a turmei ce paște pe izlazuri
Și-a urmelor săpate de frunți de alchimie (...)”
(A. Rimbaud, *Vocale*)

Violetul este considerat simbol al cumpătării, dar și al supunerii. Fiind o culoare subiectivă, același violet poate exprima și o stare sufletească depresivă, halucinantă. Tocmai cu aceste sensuri-simboluri o atestăm frecvent la Bacovia, poetul manifestând o mare slăbiciune pentru violet. Culoarea nu mai descrie obiectul, ci încorporează o stare de spirit. Ea conturează, pictural sau scriptural, o stare sufletească unică, plăsmuind adevărate poeme simbolice monocrome:

„Amurg de toamnă violet (...)
Apostoli în odăjdii violete -
Orașul tot e violet.
Amurg de toamnă violet (...)
Mulțimea toată pare violetă,
Orașul tot e violet.

Amurg de toamnă violet”
(G. Bacovia, *Amurg de toamnă violet*)

La romanticii și simboliștii francezi, culoarea violetă este, deseori, „confundată” cu cea albastră. Același Rimbaud, în aceeași poezie, *Vocale*, atribuie culoarea albastră literei „O”, apoi exclamă: „O, rază violetă, Omega,- n Ochii Săi!”.

Există un cod estetic individual al fiecărei epoci literare, al fiecărui scriitor, cod în care se încadrează, în mod firesc și obligatoriu, funcția cromaticii. Se pot evidenția corespondențe între preferințele cromatice și temperamentul autorului de texte literare. Lamartine, de exemplu, este recunoscut ca un poet al decorurilor. Peisajele sale sunt convenționale, stilizate, cromatice, prinzând contur doar prin forța sugestivă a trăirilor eu-lui liric, obiectele, fenomenele, procesele fiind asociate clar cu valențe cromatice: „stele învăpăiate”, deci – roșii; „pânza nopții”, deci – neagră. Astfel, culoarea devine simbol, limbaj autonom, revelând misterul. Universul liric al *Meditațiilor poetice* lamartiniene este străbătut, pe de o parte, de nostalgie și de angoasă metafizică, iar pe de alta – de armonie și de echilibru, efect obținut inclusiv prin valorificarea simbolisticii cromatice.

Potrivit analiștilor literari [6], disonanța cromatică se află în legătură directă și clară cu dizarmoniile spiritului. Dacă luăm drept punct de pornire această sentință, putem vorbi despre un univers distrus al culorilor, despre o cromatică plăsmuită, care deviază de la codul literar tradițional. La Rimbaud, în poezia *Corabia beată*, această tendință este deosebit de evidentă:

„Fac să dospească fierea roșieticei iubiri!”;
„Visat-am noaptea verde cu-omături uluite”;
„Ghețari, bolți de jăratec, sori de argint și aur
Și sidefii talazuri,- epave-n vreun golf brun”;
„Un negricios parfum” etc.
(A. Rimbaud, *Corabia beată*)

Constituind o însușire pregnantă a obiectelor, dar și a trăirilor/sentimentelor umane, culoarea devine prilej de delectare a privirii și a spiritului, deopotrivă. Există o sensibilitate particulară în jocul de culori, de lumini și de umbre. Creația literară, de-a lungul timpului, firește, nu a putut trece indiferentă pe lângă această resursă inepuizabilă de expresivitate, fără să o valorifice plenar în scopurile sale specifice. Preferința pentru anumite culori și percepția unică a acestora fac parte din structura sufletească a fiecărui autor de opere literare, acționând asupra psihicului uman de o manieră irepetabilă, motiv pentru care scriitorii apelează la cromatică ori de

câte ori sunt în căutarea unui viguros instrument de amplificare a trăirilor umane. Rezultatul este întotdeauna cel scontat, deoarece în textul literar diversitatea paletei coloristice și, deci, a sentimentelor redate prin culoare, este, practic, inepuizabilă.

Referințe bibliografice:

1. MÉRIMÉE, Prosper (1989) – *Colomba. Carmen*, Paris, Éditions Jean-Claude Lattès, 316 p.
2. MOUILLAUD, Geneviève (1973) – *Le Rouge et le Noir de Stendhal, le roman du possible*, Paris, Larousse, 284 p.
3. PASTOUREAU, Michel (2006) – *Albastru. Istoria unei culori*, Chișinău, Cartier, 232 p.
4. PASTOUREAU, Michel (1996) – *Figures et couleurs. Études sur la symbolique et la sensibilité médiévale*, Paris, Le Léopard d'Or, 244p.
5. PASTOUREAU, Michel (2019) – *Jaune – Histoire d'une couleur*, Paris, Le Seuil, 240 p.
6. PASTOUREAU, Michel, SIMONNET, Dominique (2008) – *Couleurs: Le grand livre*, Paris, Éditions du Panama, 129 p.
7. PORTAL, Frédéric (1999) – *La symbolique des couleurs: Des couleurs symboliques dans l'Antiquité, le Moyen Âge et les Temps modernes*, Paris, Pardès, 126 p.
8. RILEY, Charles (1995) – *Color Codes: Modern Theories of Color in Philosophy, Painting and Architecture, Literature, Music and Psychology,* London, University Press of New England, 373 p.